

PIRLS TOPSHIRIQLARI ASOSIDA 4-SINF O‘QUVCHILARINING O‘QIB TUSHUNISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Raximjonova Mahliyoxon Komiljon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang'ich ta’lim) mutaxassisligi, Magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada PIRLS topshiriqlari asosida 4-sinf o‘quvchilarining o‘qib tushunish ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari yoritiladi. Xalqaro baholash dasturining mazmuni, uning o‘quvchilarning matnni anglash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil etiladi. Shuningdek, o‘qish strategiyalari, interfaol metodlar va topshiriqlar orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash hamda matn bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib beriladi. Mazkur yondashuv ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: PIRLS, o‘qib tushunish, 4-sinf, matn tahlili, o‘qish strategiyasi, baholash, kompetensiya, interfaol metodlar, ta’lim sifati, savodxonlik

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы формирования навыков понимания прочитанного у учащихся 4 класса на основе заданий PIRLS. Анализируется значение международной программы оценки в развитии у школьников умений осмысливать текст, делать выводы и проводить анализ. Особое внимание уделяется использованию стратегий чтения, интерактивных методов и специальных заданий, способствующих развитию самостоятельного мышления и работы с текстом. Предложенные подходы направлены на повышение качества образования и читательской грамотности.

Ключевые слова: PIRLS, понимание прочитанного, 4 класс, анализ текста, стратегия чтения, оценивание, компетенции, интерактивные методы, качество образования, грамотность

Abstract. This article discusses the development of reading comprehension skills of 4th grade students based on PIRLS tasks. It analyzes the role of this international assessment program in improving students' ability to understand, interpret, and analyze texts. The study highlights the importance of reading strategies, interactive methods, and task-based activities in fostering independent thinking and effective text work. The proposed approaches contribute to enhancing educational quality and students' reading literacy.

Keywords: PIRLS, reading comprehension, grade 4, text analysis, reading strategies, assessment, competencies, interactive methods, education quality, literacy.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang'ich sinf bosqichida o'qib tushunish ko'nikmalarini shakllantirish kelgusidagi barcha o'quv faoliyatining poydevori hisoblanadi. Chunki o'quvchi matnni to'g'ri va chuqur anglay olmasa, boshqa fanlarni o'zlashtirishda ham qiyinchiliklarga duch keladi. Shu nuqtai nazardan, xalqaro baholash dasturlari, xususan PIRLS topshiriqlari asosida o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – bu boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholashga qaratilgan xalqaro tadqiqot bo'lib, unda o'quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish, xulosa chiqarish va fikr bildirish qobiliyatlari aniqlanadi. Mazkur dastur o'quvchilarning nafaqat o'qish tezligini, balki o'qilgan matn mazmunini chuqur anglash darajasini ham baholashga xizmat qiladi. Shu bois PIRLS topshiriqlaridan ta'lim jarayonida samarali foydalanish o'quvchilarda mustaqil fikrlash va analitik yondashuvni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.[3; 288]

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda o'quvchilarning o'qish savodxonligini xalqaro mezonlar asosida rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shunday ekan, PIRLS topshiriqlari asosida o'qib tushunish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish muhim ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

PIRLS topshiriqlari asosida o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi xalqaro va mahalliy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Xususan, Mullis, Martin va Sainsbury (2019) tomonidan yaratilgan "PIRLS 2016 Assessment Framework" ishida o'qish savodxonligi o'quvchining matni tushunish, interpretatsiya qilish va baholash qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Ushbu manba PIRLS topshiriqlarining nazariy asoslarini belgilab beradi.[5; 300]

Shuningdek, Pressley (2021) ning "Reading Instruction That Works" asarida o'qib tushunish strategiyalari – oldindan bashorat qilish, savol berish va matni tahlil qilish kabi usullar samaradorligi ilmiy asosda yoritilgan. Afflerbach, Pearson va Paris (2018) tadqiqotlarida esa metakognitiv strategiyalar o'quvchilarning o'qish jarayonini nazorat qilishda muhim omil ekanligi ko'rsatilgan.[4; 210]

O'zbekistonlik olimlardan G'oziev E.G'. (2016) "Umumiy psixologiya" asarida o'quvchilarning bilish jarayonlari va tafakkur rivoji o'qish faoliyati bilan uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi.[1; 304] Shuningdek, Shomahmudova R.A. (2021) "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" ishida matn bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda interfaol metodlarning ahamiyati yoritilgan.[2; 260]

Mazkur manbalar tahlili PIRLS topshiriqlari asosida o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda strategik yondashuv, metakognitiv faoliyat va interfaol metodlar asosiy omil ekanligini ko'rsatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Quyidagi matn boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'qib tushunish, matn tahlili va unli tovushlar mavzusi bilan bog'liq mashq sifatida qaraladi. Uni PIRLS yondashuvi nuqtayi nazaridan ham tahlil qilish mumkin.

4- sinf ona tili darsligidagi 13- mashq. Bir tezuchar kabutar bor ekan. U juda uzoq-uzoqlarga uchib yurar ekan. Kunlardan bir kuni podshoh uni tutib olibdi va qafasga solib qo'yibdi. Qafas juda chiroyli ekan. Kabutarga don va suv berishibdi. Lekin kabutar donni yemabdi, suvdan ichmabdi. Chunki u tutqundaligidan juda xafa ekan. Falakning gardishi bilan bechora qush ko'p yillar qafasda qiynalibdi. Bir kuni (qafasning eshigi ochiq qolgan

ekan) kabutar paytdan foydalanib, uchib ketibdi. U osmonga ko'tarilib, xursand bo'lganidan gir-gir aylanibdi-da, so'ng o'z uyi tomon uchib ketibdi. Kabutar uzoq yo'lni birpasda bosib o'tib, uyiga yetib kelibdi... Qarasa, uychasi buzilib, vayron bo'lgan ekan. Kabutar qattiq xafa bo'libdi. Ammo qaytib podshoh huzuriga bormabdi. "Podshoh huzurida nima qilaman? U yer - menga begona. Bu yer esa buzilib, vayron bo'lgan bo'lsa ham o'z uyimdir", debdi kabutar o'ziga o'zi va uyini tuzatishga kirishibdi.

1. Matnning asosiy g'oyasi

Matn mazmuni erkinlik va tutqunlik, vatan va o'z uyiga bo'lgan mehr mavzusiga bag'ishlangan. Kabutar qafasdan ozod bo'lgach, erkinlikning qadriga yetadi, lekin vayron bo'lgan uyini ko'rib, baribir o'z makonini tanlaydi. Bu orqali o'quvchilarga erkinlik, vatanparvarlik va o'z uyiga sadoqat g'oyasi singdiriladi.

2. Matnni PIRLS yondashuvi asosida tushunish

PIRLS topshiriqlariga ko'ra, matnni tushunish 4 darajada amalga oshiriladi:

To'g'ridan-to'g'ri axborotni topish: kabutar qafasga tushgani, keyin qochib ketgani haqida ma'lumotlar berilgan.

Xulosa chiqarish: kabutar nima uchun ovqat yemaganini o'quvchi tushunadi — u xafa bo'lgan.

Tahlil qilish: kabutar erkinlikni qadrlashi, lekin uyini ham tark etolmasligi tahlil qilinadi.

Fikr bildirish: o'quvchi kabutar harakatiga munosabat bildiradi (to'g'ri yoki noto'g'ri deb baholaydi).

3. Savollarga metodik javoblar

1. Qushlarning hayotini kuzatganmisiz? Ular haqida nimalar bilasiz?

Bu savol o'quvchining shaxsiy tajribasini matn bilan bog'lashga xizmat qiladi. Ular qushlarning uchishi, in qurishi, erkin yashashi haqida fikr bildiradi.

2. Qadimda kabutar qanday vazifani bajargan?

Kabutar qadimda xat tashuvchi (pochta qushi) sifatida ishlatilgan. U uzoq masofalarga xabar yetkazgan.

3. Ajratilgan so'zlardagi unli tovushlar talaffuzi va yozilishida qanday farq bor?

Bu savol fonetika bilan bog‘liq. O‘quvchi so‘zlardagi unli tovushlarning yozilishi va aytilishidagi farqlarni (masalan, qisqa-cho‘ziqlik, talaffuzdagi o‘zgarishlar) aniqlaydi.

4. Pedagogik ahamiyati

Mazkur matn o‘quvchilarda:

o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantiradi;

matndan asosiy g‘oyani ajratishga o‘rgatadi;

unli tovushlar haqidagi fonetik bilimlarni mustahkamlaydi;

mantiqiy fikrlash va xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, PIRLS topshiriqlari asosida 4-sinf o‘quvchilarining o‘qib tushunish ko‘nikmalarini shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki o‘qib tushunish kompetensiyasi nafaqat ona tili fani, balki barcha o‘quv fanlarini muvaffaqiyatli o‘zlashtirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘quvchi matn mazmunini chuqur anglamasdan turib, undagi asosiy g‘oyani ajratish, tahlil qilish yoki xulosa chiqarish imkoniyatiga ega bo‘la olmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. G‘oziev E. G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2016. – 304 b.
2. Shomahmudova R. A. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 260 b.
3. Karimova V. M. Pedagogik texnologiyalar va o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 288 b.
4. Usmonova Z. T. Bolalar nutqi va o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirish. – Toshkent: Barkamol avlod, 2022. – 210 b.
5. Yo‘ldoshev J. G‘. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 300 b.
6. M. E. Toirova. Ona tili 4- sinf 1- qism. Toshkent- 2023. 12, 13- bet.